

Preduvjeti bračnog i obiteljskog života

Mijo NIKIĆ

Sažetak

U prvom dijelu članka autor govori o fiziološkoj, intelektualnoj, afektivnoj i duhovnoj (religioznoj i moralnoj) zrelosti koja je potrebna za sretan i plodan bračni i obiteljski život. U drugom dijelu iznosi glavne probleme i poteškoće u obiteljskom i bračnom životu nastale zbog nezrelosti jedne ili druge osobe. Autor raščlanjuje nutarnju nesigurnost osoba i njihov pokušaj da se ona nadvlada i prikazuje psihodinamiku narcističke i paranoidne ličnosti. Na kraju članka saznajemo o neslozi koja vodi do rastave braka. U zaključku autor predlaže neke savjete kako da se ublaže, i, po mogućnosti, otklone teže negativne posljedice koje nastaju zbog nezrelosti osoba koje neodgovorno ulaze u brak i stvaraju novu obitelj.

1. Uvod

Sretan, plodan i zadovoljan život u braku moguće je ostvariti uz uvjet da su oboje supružnika ušli u brak kao zrele i samostalne osobe koje u braku ne traže, prije svega, utočište za liječenje svojih duševnih rana, niti stvaraju novu obitelj kako bi pobjegle iz svojih dosadašnjih obitelji, nego ulaze u brak i grade svoju obitelj na vrijednostima, prije svega na nesebičnoj ljubavi koja se daje i koja zna zahvalno primati i po tom nesebičnom davanju i primanju postati stvaralačka.

Velike tragedije i »brodolomi« u bračnom i obiteljskom životu nastaju onda kad prevladavaju egoistične želje i kad se druga osoba ne doživljava i ne prihvaća više kao ravnopravni partner i subjekt zajedničkog života, nego kao objekt kojim se manipulira za zadovoljavanje sebičnih interesa, potreba i želja.

Što je osoba nezrelija u opće ljudskom, psihološkom i duhovnom pogledu, ona će težiti da se i nezrelije, odnosno infantilnije i ponaša, nastojeći više zadovoljavati svoje potrebe, a manje živjeti istinske vrednote i ideale. Zato je, smatram, vrlo važno da se i na ovoj obiteljskoj ljetnoj školi, u ovoj godini obitelji, kaže nekoliko riječi o zrelosti koju je potrebno postići prije ulaska u brak i stvaranja nove obitelji.

U ovom predavanju obradit ću fizičku (fiziološku), intelektualnu, afektivnu i duhovnu (religioznu i moralnu) zrelost potrebnu za sretan i plodan brak. U drugom dijelu svog predavanja iznijet ću glavne probleme i poteškoće u obiteljskom i bračnom životu nastale zbog nezrelosti jedne ili

druge osobe i predložiti neke savjete kako da se ublaže, i, po mogućnosti, otklone teže negativne posljedice koje nastaju zbog nezrelosti osoba koje neodgovorno ulaze u brak i stvaraju novu obitelj.

2. *Glavne oznake zrele ličnosti*

Zrelost neke osobe je sposobnost da ostvari (aktualizira) mogućnosti svoje osobnosti. Drugim riječima, zrelost neke osobe vidi se po načinu kako uspješno ostvaruje svoje ciljeve koji se temelje na vrijednostima. Da zrelost neke osobe nije dostigla svoj vrhunac, odnosno da je zapriječena u svom rastu, vidi se po tome što osoba ne upotrebljava svoje bitne sposobnosti kako bi djelovala kao slobodno, razumno i duhovno biće koje ljubi Boga i bližnjega. »Zrelost, psihološki, ovisi o stupnju nutarnjeg sklada (harmonije) i sposobnosti da se kontrolira neizbježivi konflikt nužno prisutan u misteriju osobe.«¹

2.1. *Fizička ili fiziološka zrelost*

Fizička ili fiziološka zrelost za brak postiže se onog trenutka kad muškarac i žena postanu sposobni izvršiti bračni spolni odnos. Drugim riječima, fiziološka zrelost muškarca za brak postignuta je onda kad je njegov spolni sustav postao sposoban stvarati i pohranjivati oplodne elemente, to jest spermatozoide i kad je njegov spolni organ postigao sposobnost doći u stanje erekcije kako bi mogao unijeti oplodne elemente u ženske genitalne putove. Što se tiče žene, njena fiziološka zrelost za brak dostignuta je onda kad je njezin spolni sustav (vaginalna šupljina, maternica, jajovodi i jajnik) spreman primiti i pohraniti muške oplodne elemente. To stanje postiže se nakon prve menstruacije kad žena postane sposobna začeti.

Treba napomenuti kako mehanizam spolnog ponašanja i kod muškarca i kod žene pokazuje čvrstu povezanost živčanog i endokrinog sustava, prema tome, o kvaliteti i normalnom funkcioniranju tih sustava poprilično će ovisiti i zadovoljavajuće funkcioniranje spolnog ponašanja.

Što se tiče razlike između ljudske i životinjske seksualne aktivnosti, očito je kako u ljudskoj vrsti u upravljanju spolne aktivnosti sve više sudjeluju i odlučuju sve razvijenije regije moždane kore.²

- 1 Usp. F. IMODA, *Sviluppo umano - psicologia e mistero*, Piemme, Casale Monferrato, 1993, str. 401.
- 2 »Treba odmah naglasiti da seksualno ponašanje životinje i seksualno ponašanje čovjeka pokazuje veoma duboke razlike koje bitno proizlaze iz toga što u čovjeka seksualni nagon preuzima razvijeniji mozak, obdaren sviješću, sposoban da mašta, misli i slobodno bira. U tome se nalazi osnovna datost za razumijevanje ovog ljudskog ponašanja, kako normalnog tako i patološkog«. (LIEFOOGHE, Jacques, »Fiziologija genitala i spolna psiho-fiziologija«, u: *Seksološke studije*, KS, Zagreb, 1971, str. 163.)

Kad je u pitanju starosna dob za valjano sklapanje ženidbe, Zakonik kanonskog prava donosi slijedeće norme: »Muška osoba prije navršene šesnaeste godine, a ženska osoba prije navršene četrnaeste godine ne mogu sklopiti valjanu ženidbu« (Kan. 1083,1). »Biskupska konferencija može odrediti višu dob za dopušteno sklapanje ženidbe« (Kan. 1083,2).

»Prethodna i trajna nemoć za spolni čin, ili kod muške osobe ili kod ženske osobe, bilo apsolutna bilo relativna, po samoj svojoj naravi čini ženidbu nevaljanom« (Kan. 1084,1). »Ako je smetnja nemoći dvojbena, bila to pravna bila činjenična dvojba, ženidba se ne smije spriječiti niti proglasiti ništavom dok traje dvojba« (Kan. 1084,2).

2.2. *Intelektualna zrelost*

Intelektualna zrelost potrebna za sklapanje valjanog braka uključuje u sebi sposobnost osobe da se služi svojim razumom, drugim riječima da se ponaša pametno, onako kako odgovara naravi čovjeka koji je razumno biće. U intelektualnu zrelost spada također sposobnost osobe da objektivno prosuđuje stvarnost i donosi zrele sudove koji bi se trebali temeljiti na objektivnim činjenicama, a ne samo na subjektivnim, afektivnim i trenutnim raspoloženjima osobe.

Zakonik kanonskog prava, koji je za nas kršćane prva i najvažnija norma postupka kad je u pitanju brak i obitelj, kaže: »Nesposobni su za sklapanje ženidbe:

1. oni koji nisu dovoljno sposobni služiti se razumom;
2. oni koji boluju od teškog manjka prosuđivanja o bitnim ženidbenim pravima i dužnostima koje treba da uzajamno predaju i primaju;
3. oni koji zbog razloga psihičke naravi ne mogu preuzeti bitne ženidbene obveze« (Kan. 1095).

Intelektualna zrelost neke osobe za brak razumijeva da dotična osoba zna da je ženidba trajna zajednica između muške i ženske osobe usmjerena na rađanje djece određenom spolnom suradnjom. Kanon 1096,1. kaže: da bi se mogla imati ženidbena privola, potrebno je da ugovornim strankama ova istina ili definicija braka, barem nije nepoznata. U odjeljku 2. kaže: »To se neznanje ne pretpostavlja poslije dolaslosti«, tj. poslije spomenute tražene kanonske dobi (muški navršena šesnaesta, a ženske navršena četrnaesta godina života).

2.3. *Afektivna zrelost*

Afektivna zrelost je sposobnost osobe da svoje osjećaje i cjelokupni svoj afektivni svijet razborito živi i izražava podložeci ga razumskom dijelu svoje osobnosti i koristeći ga za ostvarenje svojih ideala, a ne samo za zadovoljavanje svojih potreba. Takva zrelost je rezultat višegodišnjeg sa-

zrijevanja, odnosno upoznavanja i prihvaćanja sebe i ostale stvarnosti. Radi se o jednom procesu koji traje čitav život. Dokle god čovjek živi, on može biti još zreliji, još slobodniji, još ostvareniji. Afektivno zrela osoba je ona koja je uspjela na zreo način ujediniti svoju pamet i svoje srce kako bi mogla živjeti istinske objektivne vrijednosti i preko njih, osmišljajući svoj život, ostvariti sebe.

Spolna ili seksualna zrelost jedan je oblik afektivne zrelosti. Sastoji se u postignuću stvarne sposobnosti dijaloziranja s partnerom, s jednim posebnim TI. Spolna zrelost pretpostavlja uspješno diferenciranje psiho-seksualnog identiteta osobe.

U knjizi *Seksualnost u službi ljubavi*, Ivan Fuček kaže da ne postoji pojedinac kao aseksualno biće, nego postoji kao muško i žensko. Muškarac bez žene i žena bez muškarca nisu potpuni, oboje su nužni. Kao bračni par (»coppia«) oni su slika Trojedinog Boga (Oca, Sina i Duha) u odnosu prema Kristu i Crkvi. »Iz te činjenice proizlazi savršena jednakost i identitet u dostojanstvu. Čovjek, kao muž i žena, odgovara Božjem planu. Potpuni čovjek je par (muž i žena): čovjek u zajedništvu, ili recipročnost u jedinstvu na temelju različitosti. Zbog toga, seksualnost, shvaćena kao različitost čovjeka i kao potreba recipročne integracije, jest željena od Boga. Činjenica da postoje u različitosti i da se upravo snagom te različitosti traže u ljubavi, odgovara božanskom naumu.«³

2.3.1. Afektivnost kao mjesto očitovanja čovjekova misterija

Ljudska afektivnost nije samo psihološki fenomen, emocija koja traži svoje zadovoljenje. Ona je mjesto očitovanja čovjekova misterija. Kroz nju se izražava tajna ljudske osobe.

U njoj se događa temeljna antinomija osobe. Na području ljudske afektivnosti događa se susret konačnog i beskonačnog. U njoj se doživljava iskustvo tijela i duha, susret objektivne i subjektivne spoznaje istine, susret slijepe želje i svijesnog »logosa«. Napokon, afektivnost je mjesto očitovanja nemira ljudskog srca koje je raspeto između iluzornog mira koji mu nudi ovozemaljski užitak i mira koji mu nudi prava sreća, koju, međutim, još ne posjeduje.⁴

Dok razumska sposobnost pomaže čovjeku da stvarnost doživi objektivno, da je donekle razdijeli i izvanjski izrazi, dotle afektivna sposobnost teži da ujedini, poveže i na neki način stvarnost »priveže« uz srce, uz naše najdublje »ja«. Na području afektivnosti događa se istinski susret ili ranja-

3 FUČEK, I., *La sessualità al servizio dell'amore – antropologia e criteri teologici*, Ed. Dehoniane Roma, 1993, str. 42-43.

4 Usp. F. IMODA, *Sviluppo umano – psicologia e mistero*, Piemme, Casale Monferrato, 1993, str. 64.

vanje druge osobe, grubo manipuliranje ili nesebična ljubav izražena velikodušnim služenjem. Imajući na pameti takvu ulogu i značenje ljudske afektivnosti za cjelokupni osobni život pojedinca kao i zajedničke sreće u braku, očito je da onaj koji želi u svom životu nešto veliko postići, koji želi iskreno voljeti svog partnera u braku i svoju djecu u obitelji, mora najprije dozreti u svojoj afektivnosti. Čini se da je manjak ljubavi, koja se ipak najviše simbolizira u ozračju afektivne topline, najčešći uzrok obiteljskih tragedija i rastava braka.

2.3.2. *Afektivna i racionalna procjena stvarnosti*

Prema fenomenološkoj analizi emocija⁵ prvi čovjekov kontakt s vanjskim i nutarnjim svijetom uvijek je afektivan. Drugim riječima, naša percepcija stvarnosti vanjskoga objektivnog ili nutarnjega subjektivnog svijeta uvjetovana je našom afektivnošću koja je impregnirala dušu kroz čitavu našu prošlost. To znači da tajnoviti svijet naše afektivnosti satkan od skrivenih želja, potreba, radosti, strahova i rana iz čitave naše prošlosti, uvjetuje našu percepciju vanjskog svijeta.

Afektivno zrela osoba ne boji se svojih emocija, ona ih u sebi registirira i doživljava, ali se, istodobno, ne da zarobiti od njih. Ona ih kontrolira tako što ih podvrgava sudu svoje pameti, svoje intelektualne sposobnosti koja prosuđuje prikladnost ili neprikladnost probuđene emocije glede konačnog čovjekova cilja.

Afektivno zrela osoba kao partner u braku ne doživljava i ne prosuđuje svog bračnog partnera samo na temelju prvog dojma, nastalog pod utjecajem emocija, nego uključuje i svoju racionalnu sposobnost pomoću koje objektivno otkriva stvarnu vrijednost osobe.

2.3.3. *Sklad između razuma i osjećaja*

»Osjećajna zrelost znači ravnotežu između razuma i osjećaja, skladnost između hladnoće glave i topline srca, što daje ispravnost i dobrotu, ukratko, puninu života.«⁶

Osoba koja je zrelo integrirala svoje osjećaje i svoj razum, ponaša se tako da razumom traži istinu, a svojim srcem je živi. Osobe koje su u tome dobro uspjele, imale bi, prema R.W. Menningeru, ove oznake, bolje rečeno sposobnosti:

1. *Sposobnost u teškoj nevolji pravilno postupati.* Kad je netko u nevolji i mora brzo donijeti odluku, onda je u opasnosti da u takvoj stresnoj situaciji regredira na infantilnu fazu svog razvoja i donese lošu odluku.

5 Magda, ARNOLD, *Emotion and Personality*, New York, 1960.

6 TRSTENJAK, A., *Čovjek samomu sebi*, UPT, Đakovo, 1933, str. 29.

Osjećajno zrela osoba radije prihvaća neuspjeh i razočaranje, nego da pobjegne u infantilni svijet iluzija u kojem nema pravog rješenja problema.

2. *Hrabro podnositi udarce života.* Zrela osoba prihvaća činjenicu da je život po sebi težak. Nezrele osobe lako postaju neurotičari upravo zato što ne mogu prihvatiti stvarnost onakvu kakva ona jest, nego se ljute na stvari što su takve kakve jesu, a ne onakve kakve bi one željele da budu. Tko prihvati istinu da je život po sebi težak, on prihvaća i hrabro podnosi i udarce, bolje rečeno neizbježive križeve koje život svaki dan sa sobom nosi.

3. *Sposobnost promijeniti se, u smislu poboljšati se.* To je jedna je od najvažnijih oznaka zrele osobe. Ljepota Božjeg stvorenja sastoji se u sposobnosti tog stvorenja da se mijenja i obnavlja. Što je osoba labilnija, nezrelija, teži da bude tvrdoglava, ne želi se lako mijenjati, jer u tvrdoglavosti nalazi neku svoju sigurnost. Što je osoba zrelija i sigurnija u sebe, otvorena je za promjenu, za integraciju novih iskustava i novog znanja.

4. *Pametno postupati pod pritiskom i strahom.* Veličina i zrelost neke osobe najbolje se vidi u njenom ponašanju u situacijama stresa i straha. Nezrele osobe se u takvim okolnostima najčešće izgube, počnu se infantilno ponašati i donose pogrešne odluke. Zrela osoba i u stresnoj i zastrašujućoj situaciji ne gubi glavu, nego sačuva svoj mir i donosi ispravne odluke, donesene racionalno, a ne pod pritiskom iracionalnih emocija.

5. *Radije davati nego primati.* Smisao je ove izreke, prema Antonu Trstenjaku, u ovome: »Samo onaj, tko zna davati, zna i pravilno primati. Svaki je, naime, prisiljen, da također prima od drugih pomoć i savjet, dobra i usluge. Bez toga nema nikakvog života, jer je svaki čovjek društveno biće i zato je navezan na druge i na njihovu pomoć. Međutim, tko ne zna davati, prebrzo pruža svoju prosjačku ruku i često posiže za ispruženom desnicom svoga bližnjega, iako bi sam sebi mogao pomoći. Tako se čovjek razmazi i misli da su drugi samo za to da njemu pomažu, primajući pomoć od drugih, koji su sami možda potrebni nego on.«⁷

6. *Znati se s bližnjim slagati.* To je glavna društvena krjepost, bez koje je nemoguć život u bilo kojoj zajednici. Ta je krjepost posebno važna u braku, odnosno u obitelji, jer istinska sreća i sam opstanak braka ovisi o sposobnosti i spremnosti osoba da žive u slozi i ljubavi. Očito je da međusobna sloga ovisi o spremnosti na žrtvu i samoprijegor. Svatko mora negdje malo popustiti, odreći se sebe, kako bi suživot postao ugodan. To znači biti uvijek obziran, vidjeti potrebe i želje drugoga, a ne samo svoje.⁸

7 Isto, str. 31.

8 Prema već spomenutom A. Trstenjaku takav lijepi odnos može se najbolje izraziti riječju poštenje i to u mislima, riječima i djelima. Englezi za to imaju riječ »fairness«: biti fair. Radi se dakle o temeljnoj krjeposti bez koje nema pravog suživota. Da se to poštenje ostvari ili svakodnevno događa u jednom braku potrebno je puno spremnosti na žrtvu i odricanje od svojih sebičnih želja, potrebno je mnogo istinske osjećajne zre-

7. *Prihvaćati križeve koje život donosi.* Jedna od glavnih kvaliteta zrele, izgrađene osobe jest i njena spremnost da prihvati patnju, neugodnost, razne poteškoće, jednom riječju svoj križ. Nezrela osoba djeluje (reagira) prema načelu užitka. Prema ovom kriteriju, dobro je ono što mi se sviđa, ono što je važno za me, ovdje i sada. Ali od jedne odrasle i zrele osobe očekuje se da djeluje razumno, ravnajući se po načelu realnosti koji uključuje u sebi nužnost podnašanja neugodnosti, patnje i odricanja kada su u pitanju viši ideali koji daju dostojanstvo ljudskoj osobi.

2.4. *Duhovna (religiozna i moralna) zrelost*

Duhovna zrelost osobe sastoji se u njenoj sposobnosti i spremnosti da živi krjeposno, da ostvaruje ideale. Osoba koja posjeduje duhovnu zrelost, svijesno, slobodno i iz ljubavi prema Bogu i bližnjemu usmjeruje svoj život prema istinskim, objektivnim vrjednotama. Duhovna zrelost nužno u sebi uključuje nutarnju slobodu koja omogućuje autentičnu ljubav.⁹ Duhovna zrelost uključuje u sebi religioznu i moralnu zrelost.

2.4.1. *Religiozna zrelost*

Religiozna zrelost se najviše očituje u sposobnosti osobe da osmisli svoj život. Ta zrelost pomaže osobi da i one teške situacije, kao npr. neizlječivu bolest ili gubitak voljene osobe, stavi u koordinate Božje Providnosti i tako ih osmisli i lakše prihvatiti.

Pravu religioznu zrelost posjeduje osoba koja svoj život temelji na Bogu tako da Mu se u slobodi i ljubavi stavi na raspolaganje. Takva osoba ponizno traži od Boga pomoć, ali je također i ona sama spremna raditi za Kraljevstvo Božje, tražiti prije svega Božju slavu i vršiti Njegovu volju.

2.4.2. *Moralna zrelost*

Moralnu zrelost posjeduje osoba koja se u svom djelovanju i ponašanju ravna po objektivnim, opće postojećim moralnim normama ili načelima. U moralnom smislu zrela osoba poštuje objektivnu stvarnost, prihvaća i

losti. Biti fair, znači biti zdravo osjećajan, biti osobno zaista zrelo. (Usp. TRSTENJAK, A., op. cit., str. 32.)

9 »Duhovni život je djelo Duha Svetoga koji nas vodi, prosvjećuje pamet i pokreće volju prema onome što će imati kao rezultat ostvarenja naših ljudskih sposobnosti. Dobro je uočiti da prisutnost Duha u nama ima svojih iskustvenih znakova i posljedica. Mijenja se naše shvaćanje života: vidimo ga kao Božji dar; izoštrava se percepcija moralnih vrjednota: vidimo da je bolje biti dobar i miroljubiv nego sebičan i svadljiv...naša je motivacija pročišćena: želimo dobro i kreposti. Prisutnost Duha dalje, čini našu savjest osjetljivom za Božju prisutnost u svijetu«. (SZENTMARTONI, M., *Psihologija duhovnog života*, FTI, Zagreb, 1990, str. 23.)

živi spoznatu istinu, a svoje želje i potrebe podvrgava idealima i vrijednostima koje daju smisao životu osobe.

Lawrence Kohlberg, jedan od najistaknutijih istraživača čovjekova moralnog ponašanja, zaključio je da postoje tri razine moralnog razvoja: pretkonvencionalna, konvencionalna i postkonvencionalna i šest stadija čovjekova moralnog prosuđivanja.

Na *prvoj razini* vlada *pretkonvencionalni moral* sebičnog interesa. U prvom stadiju (*heteronomni moral*) izbjegava se kršenje normi jer ono sa sobom nosi određenu kaznu, a pokorava se samo iz vlastitog interesa. Radi se dakle o egocentričnom moralu koji ne gleda dobro druge osobe.

U drugom stadiju (*individualističko ponašanje*) poštuju se pravila redovito onda kad je u igri neposredna korist. Dopušta se pravo da i drugi imaju svoje vlastite koristi za koje se smiju boriti.

Na *drugoj razini* vlada *konvencionalni moral*. Ovdje je pozornost usmjerena na društvene potrebe i zajedničke vrijednosti. U trećem stadiju (*međuosobni uzajamni odnosi*) dijete se trudi da bude dobro u svojim očima i pred drugima, tj. da se prilagodi ponašanju većine. Vjeruje se u »Zlatno pravilo« i osoba se, u svom ponašanju, nastoji sve više uživjeti u situaciju drugoga.

U četvrtom stadiju (*društveni sustav i moralna svijest*) osoba se trudi da udovolji društvenom redu i zahtjevima zajednice, braneći, opravdavajući i podržavajući taj društveni poredak.

Na *trećoj razini* vlada *postkonvencionalni moral*. To je moral etičkih principa koji se usvajaju jer su sami u sebi dobri i korisni, a ne samo zato što ih kao takve društvo nameće.

U petom stadiju (*društvena korist i pojedinačna prava*) osoba je svije-sna činjenice da same osobe u sebi imaju vrijednost koja je neovisna o skupini kojoj te osobe pripadaju. Zbog toga treba ostati vjeran apsolutnim vrijednostima (istina, život) bez obzira na to što o tome misli većina.

Konačno, u šestom stadiju (*univerzalni etički principi*) osoba slijedi etičke principe koje je sama svijesno i slobodno odabrala. Osoba shvaća kako su društveni zakoni, odnosno norme koje reguliraju društveni život, valjani zato što su utemeljeni na općim etičkim principima, a ne zato što ih je donijelo društvo. Ukoliko bi došlo do kolizije, sukoba društvenih normi i općih etičkih principa, prednost treba dati etičkim principima, odnosno treba poštovati dostojanstvo svake ljudske osobe i njezina neotuđiva prava.¹⁰

Prema nekim statističkim istraživanjima mnogi dječaci ostaju na pretkonvencionalnoj razini sve do svoje adolescencije, a veći dio odraslih zau-

10 Usp. KOHLBERG, L., Moral stages and moralization: The cognitive-developmental approach. In T. Lickona (Ed.), *Moral development and behavior*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1976.

stavlja se na razini konvencionalnog morala, dok se peti stadij, dakle post-konvencionalni moral, rijetko susreće, a šesti ili zadnji stadij još rjeđe, praktično, čini se kao da ga i nema.¹¹

Moralna zrelost koja se traži za uspješan i sretan bračni i obiteljski život trebala bi biti ona treće razine, odnosno postkonvencionalni moral koji poštuje neotuđiva prava svake osobe koja su utemeljena na općim etičkim principima, ili, barem, ona druge razine, tj. konvencionalni moral četvrtog stadija u kojem dolazi jače do izražaja moralna svijest osobe.

3. Problemi i poteškoće bračnog i obiteljskog života

3.1. Nutarnja nesigurnost i pokušaji da se ona nadvlada

Nestabilnost ili nutarnja nesigurnost velik je problem mnogih osoba, a svoj korijen (razlog nastajanja) ima u neriješenim ili pogrešno postavljanim pitanjima afektivne naravi. Osobe koje za sebe kažu: »Nisam siguran u sebe«, »fali mi samopouzdanje«, »uvijek se bojim da neću uspjeti«, »strah me je javno nastupiti«, »uvjeren sam da ću pogriješiti onda kad mi je najvažnije da uspijem«, dokazuju da pate od kompleksa manje vrijednosti, koji je najčešće samo subjektivne naravi. To znači da se osobe samo tako subjektivno osjećaju, a objektivno bi mogle učiniti mnogo više nego što misle i osjećaju.

Razna statistička istraživanja kao i kliničko terapijsko iskustvo potvrđuju, na prvi pogled, nevjerojatnu činjenicu: sebe volimo vrlo malo, ili se volimo na pogrešan način. A kao posljedica takvog stava jest naša nesposobnost da druge volimo nesebično i velikodušno. Zato je vrlo važno odgovoriti točno na pitanje zašto tako malo volimo sami sebe. Glavni razlog je u tome što sebe iznutra (u svojoj podsvijesti) doživljavamo kao negativne, a rezultat takvog doživljavanja je naša nesigurnost u sebe.

Za sretan, uspješan i plodan brak traži se od osoba spremnost i sposobnost da sebe predaju drugoj osobi. Tko nema u sebi tog temeljnog povjerenja u samog sebe, ne će se moći upustiti u rizik da sebe pokloni drugoj osobi. Isto vrijedi i za osobe koje se predaju Bogu u duhovnom staležu; ako im manjka temeljno samopouzdanje, nikada se ne će moći radikalno, nesebično predati Bogu iz ljubavi.

Spomenuta nutarnja nesigurnost može se izraziti kroz dva životna stila, dva načina kako ne volimo sebe: biti »hvalisavac, razmetljivac« i biti »bojažljiv, stidljiv«.

11 Usp. MUSSEN, J. - CONGAR, J. - KAGAN J., *Lo sviluppo del bambino e la personalità*, Zanichelli, Bologna, 1990, str. 291.

3.2. *Nijekanje nesigurnosti: »hvalisavac«*

»Hvalisavac« pristupa problemu svoje nesigurnosti tako da je zaniječe. On ne može prihvatiti svoja naravna ograničenja (svoje tjelesne, psihičke i moralne kvalitete). On se boji samog sebe, ili bolje rečeno tamne strane (sjene) u sebi pa je zaniječe i uvjeri sebe da je u njemu sve odlično, sve kako i treba biti. Ako pak postoje kakvi problemi, onda su za njih krivi drugi. Međutim, treba odmah reći da takve osobe potroše previše energije zato da bi zadržale pod kontrolom, na ovako primitivan način, svoju sjenu, pa se zato vrlo brzo iscrpe i zato reagiraju impulsivno i agresivno. Posljedica takvog ponašanja jest osjećaj krivnje koji se najčešće potisne i potom stvara još veću nutarnju nesigurnost. »Hvalisavac« se boji i bježi od onoga što u sebi ne poznaje, naime svoje sjene kojoj se ne smije približiti. A poznato je, gledajući psihodinamički, da se osoba više boji onoga što u sebi nosi, a što ne poznaje, odnosno što samo naslućuje, a nije ga posvema svijesna. Što je više takvog nutarnjeg nejasnog (»difuznog«) straha, to je veća i nutarnja nesigurnost osobe.

Takvi tipovi ličnosti koji pate od nutarnje nesigurnosti nastale zbog jakog osjećaja manje vrijednosti mogu se svrstati u dvije osnovne kategorije: prvu čine narcisoidne ličnosti ili osobe s narcisoidnim crtama, a u drugu pripadaju paranoidne ličnosti ili osobe s paranoidnim crtama ličnosti.

Objektive kategorije osoba trpe od nutarnje nesigurnosti nastale zbog jakog osjećaja osobne nevrjednosti, ali ga »rješavaju« na različite načine.

3.2.1. *Narcističke ličnosti*

Narcist, odnosno osoba s narcističkim crtama ličnosti na prvi pogled izgleda kao osoba uspjeha, sigurna u sebe, sposobna svrnuti pozornost i pljesak drugih na se. Nikada ne smije pokazati nijednu svoju slabost ili ograničenost. Predstavlja se kao onaj koji sve zna i koji nikada ne griješi, a za sve nevolje u svom osobnom ili zajedničkom životu, optužuje druge, najčešće svog bračnog partnera. Ima silnu potrebu i želju da mu se drugi dive i da ga obožavaju, dok on sam druge ponižava i omalovažava, kako bi na taj način spasio svoju umišljenu veličinu u koju je zaljubljen. To je ono što se izvana može vidjeti. Kad se pogleda malo dublje u psihodinamiku takve osobe otkriva se njena velika nesigurnost i praznina srca. Narcist, duboko u svojoj podsvijesti osjeća se nemoćan i nevrjedan, jadan kao crv koji ne znači nikome ništa. Tu svoju inferiornost osoba ne može podnašati i zato se primitivnim obrambenim mehanizmima (nijekanje realnosti i bijeg u grandioznost, odnosno umišljenu veličinu...) brani od bolnog osjećaja nemoći i nevrjednosti. Budući da se u jezgri svoje osobnosti doživljava kao »posve loš« (»all bad«), narcist ima potrebu da stvori o

sebi sasvim drukčiju sliku. On to i čini tako što se »zaogrne« fantazijom, u kojoj se doživljava kao »posve dobar« (»all good«). Ovdje se otkriva zanimljivo velik paradoks: narcist, po svojoj definiciji, je onaj koji voli sebe, koji je zaljubljen u sebe, a zapravo, kad se malo dublje upozna prava stvarnost (njegova psihodinamika), postaje jasno da *narcist zapravo ne voli sebe*. Podsvijesni osjećaj koji ima prema samom sebi, zapravo je mržnja. Potreba da se na vani pokaže kao veličina kojoj se svi moraju klanjati, otkriva veliki strah koji narcist ima u svojoj podsvijesti, od susreta s vlastitim »ja« od kojeg bježi, koji ne može prihvatiti i kojeg ne može voljeti. Prema tome, istina je da je narcist jadan čovjek, on ne voli sebe.¹²

Narcistička osoba ili, u blažem obliku, osoba s narcističkim crtama (»hvalisavac«) ne voli sebe, pa zato ne može iskreno voljeti ni drugoga. Ako je takva osoba u braku, za nju dijalogizirati znači dominirati, gospodariti, zapovijedati što će tko raditi. Takve se osobe tako ponašaju jer duboko u sebi, najčešće nesvjesno ovako razmišljaju: »što više gospodarim, dominiram, to se više osjećam netko i nešto, to više vrijedim«. Što je takva osoba na višem položaju, više i umišlja sebi da je vrlo važna i nezamjenjiva. Zbog toga takve osobe ne mogu i ne znaju služiti, nego najčešće uspostavljaju konfliktualne odnose prožete suptilnom zavisti i ironičnim rivalstvom. Ne mogu podnašati nikakve kritike, a različitost druge osobe često doživljavaju kao napadaj na vlastitu sigurnost. Uistinu je teško živjeti s takvom osobom, posebno u braku gdje bi morao vladati načelo ravnopravnosti u različitosti.

3.2.2. *Paranoidne ličnosti*

Druga vrsta tipova »hvalisavaca« koji pate od nutarnje nesigurnosti nastale zbog jakog osjećaja manje vrijednosti jesu paranoidne ličnosti ili osobe s paranoidnim obilježjima. Evo nekoliko glavnih oznaka za prepoznavanje takve ličnosti:

1) Takva je osoba sposobna upropastiti čitavu zajednicu, razoriti obitelj, organizirati kontestacije, poticati druge na pobunu, zato prema njoj treba biti jako oprezan.

2) Glavna značajka takve osobe nije samo agresivnost nego neka vrsta hladne agresivnosti koja je obično kontrolirana u izražavanju, koja je »ego-sintonik«. Takva osoba misli da uvijek ima pravo: »Ja imam pravo«.

3) Stav paranoidne osobe da uvijek ima pravo zadržava se i učvršćuje s mnogo projekcije (obrambeni mehanizam), a logika joj se čini ovako: postoje problemi; krivnja ne može biti moja, budući da ja uvijek imam pravo, dakle drugi su krivi za probleme.

12 Usp. KERNBERG, O.F., A psychoanalytic classification of character pathology. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 18 (1970), 800-822.

4) Obično takve osobe ne govore nesuvislosti; često su inteligentne, s velikom analitičkom sposobnosti. Manje inteligentni obično biraju drugi oblik patologije, npr. pasivnu agresivnost. Potrebna je dakle solidna inteligencija da netko bude dobar paranoik. Paranooidna osoba vidi dobro određene aspekte neke situacije, primjećuje također postojeće napetosti među osobama koje može iskoristiti.

5) Obično se ne može prepoznati paranooidni proces na temelju besmisleno poduzetih stavova: sud se zato temelji na određenim *načinima* kako osoba zauzimalje stav:

a) rigidnost (krutost, strogost): zauzeti stav je vrlo jednostran i nefleksibilan: nema sumnje, postoji samo jedan način gledanja stvari, svako drukčije razmišljanje ne vrijedi ništa.

b) svaka stvar se personalizira u smislu da: »svaki onaj koji nije sa mnom, loš je, ja uvijek imam pravo, situacija je po sebi jasna, prema tome nesloga je nastala zbog zle volje drugih«.

c) manjak spontanosti: paranooidna osoba se teško izdaje, neće reagirati impulzivno. Ostaje u hladnoj i kalkulatorskoj srdžbi. Nema intimnih prijatelja s kojima može biti spontana, ali može imati saveznike, istomišljenike.

d) mnogo je jasnije što takva osoba osuđuje, a manje jasno što predlaže.

e) nikada nije zadovoljna. Kad završi jedan »rat«, mora odmah početi drugi, zato što ona ne podnosi mir, jer joj on ne da prigodu za projekciju vlastitog nezadovoljstva i potisnute agresivnosti.

6) Paranooidna osoba može lako zaplašiti druge zato što često lako nalazi njihovu slabu točku i tamo puca.

Ukoliko je jedan bračni partner paranooidna ličnost ili osoba s paranooidnim crtama, život u takvom braku bit će vrlo težak jer će takva osoba sve ono nezadovoljstvo što u sebi nosi nesvijesno projicirati na drugu osobu, najčešće svog bračnog partnera i onda je osuđivati i prema njoj se odnositi hladno i bezosjećajno.

3.3. *Predanje nesigurnosti: »bojažljivac«*

Drugi, također nezreli i neprihvatljivi način življenja vlastite nesigurnosti jest ne činiti ništa protiv nje, nego joj se slijepo predati. Bojažljiva i patološki stidljiva osoba postaje žrtvom vlastite nesigurnosti, kojoj se kao plijen izručuje. Takva osoba vrlo brzo uočuje svoje negativne strane, a pozitivne gotovo i ne zamjećuje. Drugim riječima, jedna plašljiva i pretjerano stidljiva osoba daje središnje mjesto nekim kvalitetama koje joj manjkaju (npr. boji se nastupiti javno), dok zanemaruje ili marginalizira one svoje kvalitete koje ona već ima i koje bi trebale zauzimati glavno mjesto u doživljavanju i prosudbi vlastite osobnosti.

Budući da se ne osjeća sposobnom i vrijednom (zbog pogrešne procjene svoje osobnosti), takva osoba ne može ljubiti samu sebe, a onda ne može vjerodostojno voljeti ni druge. Ako je takva osoba u braku, često dijalog među takvim bračnim partnerima postane vrlo težak i škrt, ili ga uopće nema. Osoba se zatvori u osjećaj svoje neprikladnosti u kojoj vrlo brzo počne osjećati krivnju i još veću inferiornost. Tako se formira začarani krug po ovoj logici: što se više osoba osjeća nesigurna u sebe, više će se zatvoriti u se, a što se više zatvori i povuče u sebe, više će se osjećati nesigurnom. Nesigurna osoba teži da se što više izolira, dijalog joj postaje težak, a svaki međuljudski, ili, u braku partnerski, odnos postaje moguća opasnost. Način razmišljanja i djelovanja takve osobe prožet je pesimizmom i potrebom da bude žrtva kako bi opravdala svoju pasivnost, drugima pripisujući odgovornost, a sebi pravo da ih kritizira. Ima osoba koje uistinu puno trpe, koje su zbiljske žrtve, ali ne žrtve tuđe bezobzirnosti, nego žrtve učinjene po vlastitom izboru, motivirane nejasnim i podsvijesnim razlozima da dominiraju drugima svojim stavom »nevine žrtve«.¹³

3.4. Nesloga koja vodi do rastave braka

Jedna od najčešćih nesloga što vode do rastave braka obično započinju raspravom o tome tko ima a tko nema pravo. Sama pojava rasprave o tome »tko ima pravo« u braku, očit je znak da nema ljubavi. Ako se muž i žena iskreno vole, onda oni jedno drugome daju, upravo nude to pravo. Tvrdoglavo tražiti svoje pravo, uvijek je znak osjećajne nezrelosti.

Anton Trstenjak donosi jedan primjer bračne rasprave o tome tko ima pravo. On kaže: »Tako su došli u sukob Drago i Ljubica, dok su se spre-

13 Carl Lewis Staples u svojoj knjizi *Četiri ljubavi* donosi primjer gospode Fidget koja se mnogo žrtvovala za svoju obitelj, a članovi njene obitelji pronašli su svoj mir tek onda kad je ona umrla. Njeno služenje obitelji činilo se idealno: uvijek je dočekivala svoju djecu, pa čak i kad su se vraćala kući iza ponoći. Uvijek su morali imati toplu hranu, štoviše i onda kad oni to nisu željeli. Skrupulozno se brinula da njena djeca imaju djetu koju liječnik odredi, a on nije smio biti obični, javni nego privatni liječnik. Međutim, uza sve to, ili upravo zbog toga, obitelj nije bila sretna. Jedna kći je bila stalno bolesna, bez stvarnog razloga. Muž je bio mrzovoljan, najstariji sin je bježao od kuće...

Sada kad je gospoda Fidget umrla, muž je sretan, sin dolazi redovito kući, kći je sasvim ozdravila. Što se dogodilo? Gospoda Fidget je voljela svoju obitelj ali na jedan nezreo način: praveći se žrtvom radi dobra svoje obitelji, ona je zapravo u svome mužu i u svojoj djeci stvarala osjećaj krivnje koji je u njima stvarao tjeskobu radi koje onda nisu mogli osjećati istinsku ljubav i zahvalnost prema toj ženi, »mučeniku« vlastite obitelji. Gospoda Fidget je imala potrebu da neprestano nešto radi, jer tako je ispunjavala uvjet da je nekome prijeko potrebna. Ta njezina velika briga za svoju obitelj trebala je ukloniti svaku sumnju u autentičnost njene ljubavi. Što su je više pekale ruke i boljela leđa, ona se bolje osjećala, jer joj je ta činjenica govorila njenoj obitelji: Kako je moramo voljeti jer sve to trpi za nas. (Usp. LEWIS, C.S., *I quattro amori: affetto, amicizia, eros, carità*, Jaca Book, Milano, 1990, str. 52.)

mali u kazalište. 'Gdje su ulaznice?' Ona: 'U kaputiću, u gornjem džepu'. Drago: 'Ali nema ih!' Ona: 'Moraju biti!' Kada je Ljubica pokušala sa svom obzirnošću i zabrinutošću objasniti, da ih je zaista stavila u kaputić, njega je već napustila strpljivost i on se sav bijesan zaleti k njoj, vičući: 'Pa što ih još ti tražiš, kad znaš da je uzalud!'«

Drago se uskoro prisjeti da je odijelo, u koje je žena stavila ulaznice, malo prije odnio u kemijsku čistionicu a da prije toga nije pregledao i ispraznio džepove. Umjesto da joj se, kako je trebalo, ispričao tukući se po glavi, samo je nešto promrmljao za se. Žena je od tog trenutka šutjela. Tako je nastala mučna napetost, sasvim nepotrebna zbog tvrdoglavosti, samo zato što jedan (u ovom slučaju suprug) nije htio priznati da je učinio pogrešku.

Ljubica je pak načinila još veću pogrešku. Otišla je, naime, k prijateljici i potužila joj se, a ova joj je dala još drugi, poznati ženski recept: »Ne počinji prva govoriti s njime, dok on ne počne!«

Srećom, žena tu živčanu napetost nije izdržala. »Prijateljica nije u pravu. Meni se čini da je gotovo smiješno, kada bračni drugovi zbog takve sitnice ugrožavaju bračnu sreću. Istina, da mu njegov ponos ne dopušta da nešto prizna. Ali je istina i to da oboje plaćamo veliku cijenu živčane napetosti i zdravlja. Sami si uskraćujemo lijepe dane života.«

Ali svaki put ne ide tako glatko. Početak bračne nesloge, a potom i rastave obično je već u takvom prekidu »diplomatskih odnosa«, kada se čitave dane i tjedne svaki drži namrgođeno na svojoj strani i ne razgovara. Ukratko, imaju tihe tjedne. Zatim se umiješaju treće osobe, ogovaraju i spletkare, unoseći svoj vlastiti život i svoje trzavice drugima koji već i sami imaju dovoljno svojih nevolja, te ih tako zaraze još gorim primjerima i običajima.

Sve su to znakovi osjećajne nezrelosti. Osobno nezreli ljudi sklope brak a da nemaju temeljne krjeposti za zajednički život. To zamjeravanje, »rječkanje«, tko »ima pravo«, mrzovoljnosti, kada po cijele dane nijedan ne progovori ni riječi, objest i bahatost, ogovaranje i spletkarenje, samo zato što misli kako će onog drugog »prevesti« žednog preko vode, sumnjičenja i težnja za osvetom i odštetom... sve su to samo znakovi osobne osjećajne nezrelosti, što pripada u dječji vrtić, u malu školu, da ga tamo iznova počnu »socijalizirati, a ne u sudbonosnu životnu vezu koju nazivamo brakom i koja bi trebala biti temelj ljudske zajednice, te kolijevka novog, sretnijeg života«. ¹⁴

14 TRSTENJAK, A., nav. dj, str. 34-35.

4. Zaključak

4.1. Oznake afektivno zrele osobe

Afektivno je zrela osoba ona koja:

- 1) promisli prije nego što donese odluku, a donesenu odluku temelji na činjenicama, na onome što je dobro i pravedno.
- 2) rabi stvari toliko koliko joj služe za njezin razvoj.
- 3) sposobna je sebe darivati drugome, ali da sama sebe pri tome ne izgubi.
- 4) može sačuvati sebe a da se ne izolira od drugih.
- 5) zna popustiti kad se uvjeri da drugi ima pravo.
- 6) nepokolebljiva je u obrani bitnih vrijednosti.
- 7) spremna je podnijeti bilo koju žrtvu da bi postigla veće vrijednosti.
- 8) ni pod koju cijenu »ne prodaje« svoju savjest.
- 9) pod svaku cijenu drži obećanu riječ.
- 10) živi svoju vjeru u Boga kojemu se obraća u dijalogu i povjerenju.¹⁵

Prema tome, zrela osoba djeluje po načelu realnosti i daje se voditi svojim idealnim JA koji uspijeva gospodariti zahtjevima potreba i želja dotične osobe koje su protivne njenim idealima. Drugim riječima, zrela osoba je svjesna napetosti (temeljne dijalektike) koja je nužno u njoj prisutna zbog dva svijeta koja u sebi nosi. To su neograničeni svijet njenih želja i ograničeni svijet njene stvarnosti. Pogrešno se misli kako psihički zdrava osoba ne smije i ne treba osjećati nikakvu nutarnju napetost, odnosno kad je osjeti da je treba pošto-poto ukloniti zadovoljavajući sve svoje potrebe i želje. Afektivna zrelost ne isključuje napetost u psihodinamici osobe nego je prihvaća kao datu stvarnost i kao prigodu za još veće sazrijevanje. Bez te nutarnje zdrave napetosti nema i ne može biti pravog napretka ni stvarne zrelosti osobe.

4.2. Ljubav nikad ne prestaje

Na kraju, želio bih završiti ovo predavanje citatom iz nedavno izašle knjige gospodina Rajka Bundala *Ljubav nikad ne prestaje*:

»Brak nije cilj nego put do cilja, put naše ljubavi do savršenstva u Ljubavi. Jer ispunjenje svoje naravi, svoga iskonskoga smisla čovjek postiže kad je sav u Ljubavi i kad je sav kao Ljubav. Zato se brak već od početka dvojako doima: kao ljubav puna svih užitaka i kao nedogledna patnja satkana od strpljenja, od podnošenja svih boli, nenadanih udaraca i gubitaka, nesporazuma i neispunjenih želja (...) Osoba kojoj je užitak životni idol, vidi samo trnje ovog puta i brzo odustaje od braka. U trci za užitkom

15 DE MARTINI, N., *Personalità e sesso*, Ed. Paoline, 1974, str. 149-150.

ZAKLJUČAK

mijenja osobu za osobom, ne obazirući se na nered što ga ostavlja u svim napuštenim životima: povrede dostojanstva, obeščaćenja i tijela i duša što više nisu skupocjen dar voljenom biću, već napukla i odlivena posuda. Dar vrijedi onoliko koliko je čuvan. Nepochćen je kad je namijenjen i sačuvan samo jednoj osobi. U braku je najveći dar života. Darujemo čitavu svoju narav sve što nam pripada. Teški je grijeh teška uvreda Vječne Mudrosti i Stvoriteljske Ljubavi – ražalostiti dušu čovječju u koju je osobno položen čitav Svemir.

U dobrom braku patnja je svakodnevni gost. Ali dobitak što ga daruje podnesena patnja nema usporedbe. Brak nije dolina sreće, već put ka vječnoj sreći koju posjeduju duše suobličene Vječnoj Ljubavi.«¹⁶

Istinski sretni i ostvarene osobe u braku postižu najveću moguću sreću i potpun ostvaraj svoje osobnosti samo onda kad ne idu u prvom redu za tim da budu sretni i da sebe ostvare, nego kad se trude da ostvare plan koji Bog ima s njima. U tome je paradoks sretnih ljudi. U tome je tajna svetaca. Njima nije najveća želja i glavna preokupacija života da budu sretni i da sebe ostvare, nego da, prije svega, Bog bude sretan i zadovoljan s njima, a kao posljedica takvog stava nužno slijedi maksimalno ostvarenje osobe koju nužno slijedi sreća od koje više ne može pobjeći. Sreća je naime kao sjena. Tko trči za njom, nikad je neće stići. Tek onda kad se okrenemo k suncu, a sreći okrenemo leđa, sreća će trčati za nama. Sunce je Kraljevstvo Božje. Zar nije Isus jasno rekao: »Tražite najprije Kraljevstvo nebesko i pravdu njegovu, a sve ostale će vam se nadodati.« U prihvaćanju ove istine tajna je sretnih ljudi. Oni se odriču svoje volje kako bi volja Božja postala njihova volja. A volja Božja je naše posvećenje, naša sreća i naš potpuni ostvaraj.

Prema tome, ako želite imati sretan brak i zadovoljnu i blagoslovljenu obitelj, nemojte na brak i obitelj gledati onako kao što ovaj svijet gleda, nego nastojte ostvariti Božji plan koji On ima s brakom i obitelji. A Bog je zamislio brak kao zajednicu neopozive ljubavi i nesebičnog darivanja koje rađa novim stvorenjima. Prema tome, i u braku, tražite najprije Kraljevstvo Božje i Njegovu pravdu, a sve ostalo će vam se u izboru nadodati.

16 BUNDALO, R., *Ljubav nikad ne prestaje*, KTB, Zagreb, 1994, str. 61-62.

PREREQUISITES FOR MARRIED AND FAMILY LIFE

Mijo Nikić

Summary

In the first part of the article, the author deals with the physiological, intellectual, affective, and spiritual (religious and moral) maturity required for a happy and fruitful marital and familial life. In the second part he points out the main problems and difficulties in married life which derive from the immaturity of one or the other person. The author analyzes the inner insecurity of person and their attempt to surmount this; he also presents the psychodynamism of the narcissoid and paranoid personality. The end of the article deals with discord leading to divorce. In his conclusion the author presents some advice for alleviating or, if possible, removing the serious negative consequences occurring on account of the immaturity of persons irresponsibly entering marriage and founding a new family.